

Edith Stein, de l'esforç a la pau

Eulàlia Mas

Gerent de la Federació Catalana de Voluntariat Social

Introducció

Llegint relats biogràfics sobre Edith Stein o alguns textos seus he topat amb un vocabulari que avui, setanta anys després de la seva mort, no ens parla del mateix que devia parlar a les persones que el llegien i l'usaven aleshores: *conversió, martiri, ateisme, santedat, redempció, metafísica, pelegrinatge, mística...* paraules que ens remetent a significats per a un món que ja no és ben bé el nostre. Un món que s'acabava definitivament fa uns quants anys, abans de finalitzar el segle XX.

El sentit d'aquests mots, significatius en l'Europa dels anys trenta o quaranta del segle passat, avui es fa difícil d'entendre i de traduir a noves paraules. Sé que de traduccions se n'han fet moltes, en el marc acadèmic, però ignoro si d'inspiració per a noves paraules n'hi ha tanta. Curiosament, d'altra banda, no m'ha costat comprendre el que ella viu. Com és això? No ho sé. Potser perquè el rastre que deixen les seves petges se'm fa comprensible i nítid, tot i el seu llenguatge antic. O potser perquè m'agrada aquesta seva manera insubornable d'avançar.

Malgrat que faig ús d'unes quantes d'aquelles velles paraules sense afinar prou les eines per al coneixement del personatge i contribueixo a barrejar paraules antigues amb significats d'avui, m'animo a escriure aquestes ratlles.

Abans d'escriure-les, m'he preguntat si em dono permís per a fer

una lectura *ignorant* de l'obra i de la persona. Si puc aproximar-m'hi com mirant-me-la per primera vegada. I m'hi he atrevit, empesa per la curiositat i pel desig d'aprendre'n una mica més. Alhora, saber que comparteixo aquest text amb altres veus que aborden l'experiència humana de la *conversió*, m'ha semblat una bona oportunitat per a compartir el que n'he entès.

1. Una caminant sense camí

Edith Stein des de nena va recórrer un camí de conseqüències imprevisibles, no per fugir de res, sinó per buscar el que li mancava. Un camí que no anava enllà, cap a un punt final en la ruta, sinó endins, cap a la profunditat de ser ella mateixa.

Tot i que la podeu trobar a Wikipèdia, potser cal dir algunes dades sobre la seva biografia per a aquells que no en sabeu res. Bé doncs, cinc trets:

1. Neix a Breslau (actualment Wrocław, aleshores ciutat d'Alemanya i avui ciutat de Polònia), el 12 d'octubre de 1891. És l'última de deu fills d'una família jueva ortodoxa.
2. Va ser filòsofa i també va estudiar filologia alemanya, psicologia i història a les universitats de Wrocław, Göttingen i Friburg. A Göttingen va ser deixeble d'Edmund Husserl i el va seguir com a ajudant a Friburg.
3. Es converteix al catolicisme i posteriorment es fa religiosa de l'Orde de les Carmelites descalces.
4. És detinguda pels nazis i enviada al camp d'extermini d'Auschwitz, on mor el 9 d'agost de 1942, a cinquanta-un anys.
5. El 1998 Joan Pau II la proclama santa i el 1999 és declarada copatrona d'Europa.

I una vegada feta aquesta brevíssima presentació, us dic què hi veig jo, en la seva vida.

Una caputxeta vermella amb el cistell carregat de sensatesa i de coratge; una nena que venç el temor que li provoca el bosc i que abandona la *casa familiar*, decidida a ser exploradora de la veritat. Una

Com en tot convers hi ha una persona atea present en ella, entusiasta i preguntadora, que la purifica i li dóna impuls durant tota la vida, també en la seva etapa de professora universitària, en el moment de maduresa cristiana posterior, o fins quan és monja carmelita.

neneta que té l'encert d'abandonar càrrega quan s'atura a mirar enrere per fer balanç en cada fita del camí.

Hi veig una dona-nena compromesa amb si mateixa que es llença a l'aventura de deixar-se guiar per aquesta veritat que l'atreu a caminar. Una caminant que cerca incansable el sentit de la vida i s'arrisca a abandonar els miratges que el temps va parant-li, tot i que li representi esforç o dolor. L'infant encuriosit i generós, ple de passió, em sembla que és viu en ella fins al final.

Hi veig una dona que conserva la seva nena plena de salut i per això és capaç de denunciar valenta el rei despulat mentre els adults, o bé el veuen vestit o bé menteixen. (Un exemple: quan el nazisme encara és naixent, mentre l'Església oficial no s'hi oposa, ella reacciona decidida. El 12 d'abril de 1933, poques setmanes després de la pujada d'Adolf Hitler al poder, Edith escriviu a Roma per demanar al papa Pius XI i al seu secretari d'Estat que trenquin llur mutisme i es pronunciïn contra la primera persecució als jueus. No l'escolten i continuen en silenci).

Hi veig una dona-nena que nega allò que se li dóna com a cert, d'una manera imposada, si abans no ho pot estudiar, conèixer, pensar per ella mateixa, posar-ho en espera fins a verificar-ho, esbrinar si té prou densitat, si mereix ser cregut...

De fet, Edith es manifesta atea en l'adolescència i en la joventut. Diu sentir-se'n a tretze anys! «Amb plena consciència i lliurement vaig deixar de resar». El que més em crida l'atenció, però, és la persistència infatigable de la recerca: «La set de veritat — diu amb relació al temps anterior a la conversió — era la meua única pregària».

Tanmateix, com en tot convers, hi ha una persona atea present en ella, entusiasta i preguntadora, que la purifica i li dóna impuls durant tota la vida, també en la seva etapa de professora universitària, en el moment de maduresa cristiana posterior, o fins quan és monja carmelita. Edith no creu mai, de fet, en el déu domesticat i domador que té una resposta a punt, una recepta immediata abans que la pregunta existencial emergeixi, expert a tapar boques molestes que fan preguntes inoportunes. I no pot creure tampoc en el déu arquitecte, alçat per al sosteniment del propi altar o de la vanitat cultivada entre experts, aquells que semblen saber fer, ells sí, les preguntes adequades. No pot creure, de fet, en el déu-ego que s'erigeix com a fonament i principi de tota realitat.

Aquest tarannà primer, d'incansable cercadora, marcarà la seva vida fins a morir. Les seves passes recullen sabers apresos dels germans jueus, o també de la família adoptiva universitària, i s'alimenten d'arrels biològiques, intel·lectuals i religioses, sense aturar-s'hi perquè no sent que els degui res. El seu compromís és amb ella mateixa i, sobretot, amb la cerca de la veritat que l'impulsa. L'espai comú compartit amb persones amb qui ha viscut etapes successives, l'incorpora progressivament a noves síntesis existencials.

2. Les deu fites de la ruta

Veig Edith Stein com una caminant que avança sense mapa i que en deu ocasions de la vida abandona càrrega i esforç per poder continuar buscant més àgil i lleugera. Us les exposo:

1. En acabar la primera infància, quan el judaisme familiar l'ofega, potser perquè en ser la petita d'una família benestant i de molts germans, Edith té l'oportunitat de contemplar l'equilibri precari familiar ja constituït i de descobrir que no la satisfà. És la passa del no. De *l'això no és*.

Al capdavant de la família hi ha una mare jove i vídua (el pare mor quan Edith té dos anys) que s'ocupa de tirar endavant el patri-

En començar la Primera Guerra Mundial es fa voluntària de la Creu Roja en un hospital militar per a malalts infecciosos. El seu retorn posterior a la docència i a la recerca filosòfiques queden definitivament marcades per aquesta experiència.

moni i la tradició però que no aconsegueix transmetre la praxi religiosa als fills.

2. A l'escola de Husserl, on aprèn a contemplar les coses sense prejudicis i amb objectivitat. En realitat, l'*obertura a l'objecte*, invita molts deixebles a avançar cap a l'objectivitat, cap a l'ésser mateix. Allò que l'atreu intensament és aquesta obertura directa de la consciència a l'ésser del món. A l'entorn d'ell es conrea un saber que vol obtenir certeses que no procedeixin de teories preconcebudes, d'opinions rebudes i no verificades. Fórmules com «la veritat és un absolut», que Husserl havia postulat en la seva primera obra *Investigacions lògiques (1900-01)* suposen un estímul intel·lectual per a ella i la conviden a trencar amb el relativisme.

3. En conèixer Max Scheler, filòsof contemporani de Husserl que, tot i que comparteix amb ell l'arrel comuna de la fenomenologia, provoca el seu auditori amb intuïcions originals i estimula la imaginació i les preguntes de l'alumnat, des d'una aproximació a-racional de la realitat. Ella, que continua declarant-se atea, sent que es desperta al qüestionament religiós. Edith veu obrir-se un nou àmbit de fenòmens, enfront dels quals no pot restar insensible. Escoltant Scheler, se li enderroquen les barreres dels prejudicis racionals, entre els quals havia crescut sense saber-ho. Edith diu: «El món de la fe se m'obria de sobte al davant».

4. En començar la Primera Guerra Mundial, el 1914, quan se sent cridada a oposar-se a l'odi institucionalitzat amb un servei d'amor, i es fa voluntària de la Creu Roja en un hospital militar per a

malalts infecciosos, situat en una petita ciutat de Moràvia. El seu retorn posterior a la docència i a la recerca filosòfiques queden definitivament marcades per aquesta experiència: «La darrera paraula no la té la ciència, sinó la dedicació a la vida!»

Aquest element passa força desapercebut en les biografies d'Edith, però a mi em sembla decisiu: el voluntariat que neix entre guerres i que practiquen encara un nombre proporcionalment molt reduït d'europeus, esdevé veritable escola de vida per a ella.

I no és casual que creixi i s'envigoreixi amb el voluntariat de la Creu Roja. La pràctica de la solidaritat l'ajuda a contrastar les seves creences ètiques apreses a la casa familiar i en el món universitari, amb el moment convuls i terrible de la guerra. L'únic voluntariat existent aleshores, fonamentat en un ideari aconfessional i de neutralitat política enmig de conflictes armats, li dona l'oportunitat de lliurar la seva voluntat concreta a les persones ferides de guerra, sigui quin sigui el seu origen, raça o religió.

Lògicament és un voluntariat fill d'una època en la qual no es té en compte que cal integrar les emocions i els seus efectes a l'hora d'abordar els conflictes i es desconfia de la seva capacitat resolutiva. Per això s'aborden els conflictes amb asèpsia: la neutralitat és vista com l'avantsala de l'eficàcia.

Tot i així, aquesta entrada precoç al dolor humà, però també al bé organitzat eficientment, em sembla que atorguen a Edith una mirada moderna sobre l'ètica del comportament humà i sobre la pròpia fe cristiana, més tard.

5. Quan llegeix en una sola nit *El llibre de la vida* de Santa Teresa d'Àvila, a casa del matrimoni Conrad-Martius l'estiu del 1921. Ella mateixa diu temps després que, en tancar el llibre a l'alba, sent que ha de confessar: «Aquesta és la veritat!» Aleshores decideix que vol batejar-se i que la padrina ha de ser la seva amiga Hedwig Conrad-Martius, que curiosament és cristiana protestant. El camí cap endins (cap a Déu) ja fa temps que l'ha iniciat, però ara és més conscient que per a fer-lo ha de travessar i conèixer el seu jo i que desbrossant la ruta pot adquirir un nou saber sobre la pròpia vulnerabilitat.

Llegeix en una sola nit *El llibre de la vida* de Santa Teresa d'Àvila, a casa del matrimoni Conrad-Martius l'estiu del 1921. En tancar el llibre a l'alba, sent que ha de confessar: «Aquesta és la veritat!» Aleshores decideix que vol batejar-se.

Una vegada més, doncs, s'ha aturat a fer balanç, però ara reprèn la marxa incorporant un nou motor a la vida: la dinàmica relacional amb un amor misteriós que se li lliura incondicionalment, sempre actual i actuant. Un amor que no és substantiu, categoria o concepte, sinó que és verb, estimació en moviment lliurada a ella personalment, que l'omple i la condueix a fer un gir en la recerca. Edith comença a sentir-se habitada, plena i viva. Sent que tot ho fa *acompanyada* i que no està sola. És hora de continuar el camí.

6. Quan es retira de la càtedra universitària de Friburg. El 1916 Edith Stein havia obtingut el doctorat en filosofia, sota la direcció de Husserl, amb la tesi *El problema de l'empatia* i havia passat a ser-hi professora més tard. Però després de ser batejada l'1 de gener de 1922 a Bad Bergzabern, renuncia a la seva plaça. I comença aleshores una nova etapa com a mestra en una escola de monges dominiques per a nenes, a Espira.

Per què ho fa? Aquest és un pas enrere en la seva carrera intel·lectual? En tot cas, no dubta a fer-lo. I s'hi està deu anys, impartint classes.

Aquest revolt vital —o hem de parlar de meandre?— que parla d'una *pèrdua* de temps i d'estatus, oculta en realitat la seva voluntat d'entendre's: novament som davant un senyal de llibertat. Edith decideix aturar-se a contemplar el paisatge, i en fer-ho ens permet assistir a la seva insubmissió vital que es nega aquest cop a rendir obediència davant de cap veu aliena. Apareix una vegada més la recerca que busca desprendre's d'allò superflu per a continuar la ruta. Necessita anar amb un equipatge lleuger i poder fer més descobertes.

7. Quan deixa enrere el saber escolàstic i el discurs filosòfic de Tomàs d'Aquino: un saber racional que havia buscat fonamentar la fe d'una manera persuasiva amb els instruments propis de la raó. L'idealisme transcendent que l'havia conduïda fins a buscar la síntesi amb l'escolàstica, va quedant enrere. A poc a poc, opta per endinsar-se en el darrer tram del bosc, el del silenci i les no paraules, el de la foscor mística de Joan de la Creu. Una foscor que il·lumina més que la llum del discurs intel·lectual.

8. Quan el 1933 entra al Carmel de Colònia amb quaranta-dos anys. Ja no és una nena, però continua viva la persona menuda i coetjana que vol recórrer l'espai desconegut.

El diumenge 15 de abril de 1934 es fa novícia amb el nom de Teresa Beneta de la Creu. Allí escriu (potser per obediència a la superiora del convent?) el seu llibre metafísic *Ésser infinit i ésser etern*, amb l'objectiu de conciliar les filosofies de Tomàs d'Aquino i d'Edmund Husserl. Però em fa la impressió, que en aquest moment el seu cor ja es troba bolcat en una altra mena d'experiència més íntima i no tan persuasiva, més de gaudi personal i de serenor espiritual. La seva nova identitat viu en pau amb el que té.

9. Quan travessa el darrer tram no desitjat i que es veu empesa a creuar. Edith el recorre amb serenitat: ha de fugir de l'amenaça nazi i és traslladada al convent de carmelites d'Echt, als Països Baixos, el 31 de desembre de 1938, on escriurà *La ciència de la creu: estudi sobre Joan de la Creu*. Tanmateix, als Països Baixos tampoc no se la pot protegir de la persecució, perquè la Conferència Episcopal Neerlandesa el 20 de juliol de 1942 publica una proclama contra el racisme nazi i, com a represàlia, el 26 de juliol Adolf Hitler ordena la detenció de jueus conversos, que fins llavors han estat respectats. Edith és arrestada.

10. Quan és deportada, amb milers de jueus, al camp de concentració d'Amersfort, i d'allí al d'Auschwitz. «Anem!», diu, mentre surt amb la seva germana Rosa, que viu en l'hostatgeria del monestir i que és capturada juntament amb ella. El 9 de juny ha deixat redactat el

A poc a poc opta per endinsar-se en el darrer tram del bosc, el del silenci i les no paraules, el de la foscor mística de Joan de la Creu. Una foscor que il·lumina més que la llum del discurs intel·lectual.

seu testament espiritual, en el qual declara l'acceptació serena de la seva mort, mentre la Segona Guerra Mundial s'estén arreu. El 9 d'agost de 1942 mor assassinada juntament amb la seva germana a les cambres de gas.

Els dos darrers trams de la ruta no els recorre per voluntat pròpia, però sí conscientment. Sap per què es desplaça i què hi vol trobar.

De la vida coneguda i previsible dins la *casa familiar*, fins a la vida amagada en el racó més remot de bosc escollit, aquell on troba la pujada al Carmel i l'ascens a la creu: aquesta és la ruta que escull i que va de l'esforç per saber, per buscar allò que no té, fins a la darre-
ra estança de l'espera, de la confiança, de la pau.

Edith ha anat triant en cada ocasió; i en acabar la darrera etapa es troba preparada per a entomar el destí que comparteix amb els seus germans capturats. No l'entoma exactament, sinó que hi descobreix un sentit últim, abraçada al sacrifici, al costat d'ells.

En pocs anys ha passat de la càtedra de docent universitària a la vida del Carmel. I, finalment, de la pau del claustre, l'espai de la vida contemplativa, a l'horror de la tortura i la mort en un camp de concentració.

De fet, sent que reviu a distància l'experiència de Jesús de Natza-
ret, jueu com ella, el qual no renuncià a la fe viscuda a casa, però es-
devingué incansable buscador i anunciador del Déu de tots.

Edith pressent que la mataran com a ell, però que l'experiència de la creu, llegida en els Evangelis, l'enforteix i l'ajuda a preparar-s'hi, tot acompanyant a morir d'altres persones, com la seva germana.

3. Recerca o encontre?

Em pregunto si el recorregut d'Edith Stein ve més marcat per l'esperit de recerca o pel desig d'encontre. De fet, en ella la necessitat de dissecció conviu amb la de viure una trobada feliç. El pensament deductiu i l'intuïtiu treballen barrejats i, mentre el primer l'impulsa a fer passes ordenades l'una darrere l'altra en allò que anomenem ciència de la fenomenologia, el segon la porta a síntesis que li mostren anticipadament allò complet que ho conté tot. Som davant d'un trobar que és, de fet, un *deixar-se trobar*.

Em sembla que la seva mística no és la de la certesa o la de la perfecció de l'encontre. Es tracta d'una vivència diferent: si Déu és misteri infinit, i així és com ella el viu, l'experiència de certesa amb relació a Déu ha de ser estranya. La certesa no és pròpia d'aquesta relació. El que li és propi és la vivència de la incertesa. En la trobada amb Déu tot esdevé incert, també les nostres imatges i preconcepcions.

Aquesta és l'Edith que a mi em sembla fascinant. No em crida l'atenció la que la dogmàtica canònica eclesial ens presenta com a model de santedat, perquè no n'acabo d'entendre les raons o els fonaments, sinó la que és capaç de reinventar tota l'espiritualitat que conté la seva vida. L'Edith que evita l'èxit acuradament i alhora busca el gest que li permet refugiar-se en la clausura d'un fracàs *previst*. L'Edith que viu a fons el seu destí espiritual en clau poètica, filosòfica, científica i, sobretot, humana. L'Edith que assumeix profundament l'aventura de la seva ànima, recurrent el clarobscur camí del bosc.

Penso que ella viu la pròpia espiritualitat com allò que l'enriqueix per dins, com la dimensió més important i profunda de la seva llibertat personal, com allò capaç de donar veritable sentit a tots els horitzons.